

KOBIETY POLSCE, POLSKA KOBIETOM 1918-2019
KONFERENCJA NAUKOWA WARSZAWA, 19-20 XI 2019 r.

„Kobiety Polsce, Polska kobietom 1918-2019” to tytuł konferencji zorganizowanej przez Katedrę Książki i Historii Mediów Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz Polskie Towarzystwo Bibliologiczne Oddział Warszawski. Okazją do jej zorganizowania była stuletnia rocznica pierwszego udziału Polek w wyborach parlamentarnych. Dwudniowe obrady odbywały się 19-20 XI 2019 r. w siedzibie Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW. Celem konferencji była interdyscyplinarna dyskusja nad rolą kobiet w życiu politycznym, kulturalnym, naukowym i obywatelskim w różnych okresach Rzeczypospolitej, w trakcie II wojny światowej, w PRL oraz po 1989 r. Zaproszenie do debaty przyjęło około 80 prelegentów reprezentujących ośrodki akademickie, badawcze i biblioteki z całej niemal Polski.

Obrady otworzył dziekan Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii prof. dr hab. Janusz Adamowski, a sesję plenarną prowadził prof. dr hab. Dariusz Kuźmina. Pierwszy referat, zatytułowany: „Kobiety wiejskie jako obiekt badań – perspektywa stu lat” przedstawiły: dr hab. Monika Stanny i dr Sylwia Michalska (Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN). Następnie dr hab. Robert Kotowski (Uniwersytet Warszawski) omówił „Przemiany obyczajowe a wychowanie dziewcząt w dwudziestoleciu międzywojennym” zwracając uwagę na takie aspekty, jak: proces utraty kontroli nad wychowaniem córek i nową kulturę życia rodzinnego. Z kolei prof. dr hab. Dariusz Jarosz (Instytut Historii PAN w Warszawie) przedstawił „Główne problemy codzienności lat 1948-1980 w świetle kobiecych listów do władz centralnych”, analizując listy kobiet do władz KC PZPR i Biura Listów w Polskim Radiu i Telewizji. Były to głównie skargi i prośby o interwencję w sprawie znalezienia pracy, złych warunków mieszkaniowych czy przyznania alimentów kobietom pracującym przy obsłudze rolnictwa. Następną prelegentką, dr hab. prof. UW Bogumiła Staniów poświęciła swój wykład „Wizerunkowi kobiety kreowanemu na łamach czasopism dla dzieci młodszych w PRL-u”. Z łamów „Świerszczyka” i „Misia”, zwłaszcza numerów z okazji Dnia Kobiet, Dnia Matki, Dnia Babci czy Dnia Nauczyciela przywołała model kobiety tamtych lat, pracującej zawodowo, ale oddanej przede wszystkim rodzinie i dzieciom. Piąta prelekcja, autorstwa dr hab. prof. Akademii Finansów i Biznesu Vistula Zbigniewa Romka, „Kobieta uwikłana w historię. Zawile losy życia prof. Krystyny Śreniowskiej (1914-2013)” poświęcona była profesor Uniwersytetu Łódzkiego, specjalistce od dziejów myśli historycznej. W oparciu o pamiętniki prof. K. Śreniowskiej, pt. „Moje życie” prelegent omawiał m.in. jej młodość, doświadczenia z okupacji sowieckiej 1939-1941 we Lwowie, udział w tajnym nauczaniu oraz w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie K. Śreniowska współorganizowała i pracowała w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego, akceptując komunistyczne realia, by po latach wspierać opozycyjną działalność syna Józefa i dzielić los prześladowanych

członków demokratycznej opozycji i ich rodzin, za co była izolowana i lekceważona w pracy. Szeroki rys historyczny miejsca „Kobiet w kulturze europejskiej do XIX w.” był przedmiotem wykładu dr hab. prof. UW Anny Kamler. Koncentrując się wokół kobiet wywodzących się z elit społecznych, gdyż tylko o takich pozostały informacje, prelegentka omówiła czas społecznej marginalizacji kobiet zarówno jako odbiorców, jak i twórców kultury (XVI w.) oraz późniejsze stopniowe rozszerzanie się ich udziału (do XIX w.). Zwraçała szczególną uwagę na edukację kobiet (w krajach protestanckich i katolickich), szkolnictwo żeńskie i mecenat kobiet. Jako ostatnia w sesji plenarnej wystąpiła prof. dr hab. Danuta Künstler-Langner (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) z wykładem „Polskie pisarki współczesne”. Poświęcony był on twórczości: Wisławy Szymborskiej, Magdaleny Tulli, Ewy Lipskiej i Olgi Tokarczuk. Prelegentka zwracała uwagę na kluczowe dla wymienionych pisarek budowanie tożsamości, polemikę z tradycją i ekspresję twórczą jako formę samorealizacji. Opierając się na własnych doświadczeniach z pracy ze studentami, prof. Künstler-Langner wskazywała na utwory zrozumiałe dla studentów na całym świecie (m.in. poezje Szymborskiej, *Anna In w grobowcach świata* Tokarczuk).

Program konferencji był na tyle bogaty, że zaplanowano 12 sesji. Po przerwie odbyły się trzy równoległe sesje, w których przedstawiono 18 referatów. Wybierając sesję I, (moderator prof. Bogumiła Staniów) można było najpierw wysłuchać prelekcji dr hab. prof. nadzw. Krzysztofa Walczaka (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu) „Kobiety kaliskiej książki przełomu XIX i XX wieku” na temat właściolelek kilku kaliskich introligatorni, księgarń i drukarni, które obejmowały warsztaty po zmarłych mężach lub ojcach. Wymienić tu można takie postacie, jak: Zuzanna Mehwald, Zenobia Czerwińska, Maria Hoffmańska, Katarzyna Grabowska, Anna Brzozowska, Kazimiera Sikorska, Felicja Lubinkowska. Kolejna prelegentka, dr hab. prof. Uniwersytetu Szczecińskiego Agata Zawiszewska przedstawiła „Warszawską Czytelnię dla Kobiet Józefy Bojanowskiej i Pauliny Kuczalskiej-Reinschmit (1898-1915)”. Omówiła działalność placówki będącej jednocześnie komercyjną wypożyczalnią i czytelnią z księgozbiorem o profilu pozytywistycznym, siedzibą Związku Równouprawnienia Kobiet Polskich i redakcji feministycznego „Steru” oraz mieszkaniem założycielek – liderek ruchu emancypacyjnego o sympatiach lewicowych. Następnie dr Agnieszka Łusznak (Uniwersytet Wrocławski) analizowała „Kobiety i ich rolę w kształtowaniu polskiej kultury książki w okresie międzywojennym”, biorąc pod uwagę m.in. ich status w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich i udział w rozwoju prasy naukowej i fachowej. Później dr Grażyna Lewandowicz-Nosal przedstawiła prezentację „Trzy kobiety i biblioteka”, która dotyczyła Biblioteki Wzorowej dla dzieci otwartej w Warszawie w listopadzie 1927 r. i jej trzech kolejnych kierowniczek: Marii Gutry, Zofii Wędrychowskiej-Papuzińskiej oraz Sławy Łabanowskiej. Życie i działalność „Emilii Fiszer (1885–1949) – polskiej filozofki i kustoszki nad Sekwaną” przybliżyła słuchaczom dr Katarzyna Seroka (Uniwersytet Warszawski). Dr Magdalena Paul (Uniwersytet Warszawski) zaprezentowała „Czytelnictwo Polek w perspektywie klasowej – krytyczna analiza danych statystycznych i sondażowych”. Celem wystąpienia Martyny Lewandowskiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) było przywołanie biografii i zasług „Janiny Huppenthal (1928–2013) – dyrektor Książnicy Kopernikańskiej w Toruniu”.

Problematyka prelekcji przedstawionych w sesji II (moderator prof. Dariusz Jarosz) obejmowała przede wszystkim zagadnienia związane z czynnym udziałem kobiet w polityce. Dr hab. Miłosz Skrzypek (Uniwersytet Śląski) przedstawił „Zofię Kirkor-Kiedroniową i jej działalność polityczną na Śląsku Cieszyńskim w latach 1918–1920”. Władysława Magiera (Polskie Towarzystwo Historyczne) ukazała „Kobiety w Radzie Narodowej Księstwa Cieszyńskiego”, a Magdalena Goik (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) „Janinę Omańkowską – polityczkę i działaczkę, Marszałek sejmiku śląskiego, uczestniczkę powstania wielkopolskiego i powstań śląskich”. Z kolei dr Justyna Dudek (Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN) poddała analizie „Kobiety w aparacie bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Ścieżka awansu zawodowego na przykładzie stanowisk kierowniczych”. Tematem referatu dr Edyty Chrobaczyńskiej-Plucińskiej (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) była „Halina Skibniewska – posłanka i pierwsza wicemarszałkini w dziejach polskiego parlamentaryzmu (1965-1985)”. Wystąpienie Agnieszki Drozdowskiej nosiło tytuł „Wpływ polityki państwa na działalność Ligi Kobiet”. Klaudia Peplińska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) naświetliła „Rolę Kazimierzy Żuławskiej w kształtowaniu artystyczno-towarzyskiego życia Torunia w latach 1921-1926”. W sesji III (moderator dr Adam Koziółek) wysłuchano pięciu wystąpień. Dr hab., prof. nadzw. Krystyna Leśniak-Moczuk (Uniwersytet Rzeszowski) badała „Role kobiet wiejskich w sferze publicznej w Polsce w XIX-XXI wieku”, a Justyna Zajko-Czochońska (Uniwersytet w Białymstoku) „Aktywność kobiet wiejskich w okresie PRL na łamach „Przyjaciółki” (1956-1975)”. Później kolejno wystąpili: Mateusz Ratyński (Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego) omawiając „Biografię działaczki społecznej i politycznej Zofii Dąbskiej (1882-1928)”, dr Kornela Oblińska „Etos służby – rola kobiet w Policji II RP”. Ostatnia prelekcja, dra Zbigniewa Bednarka nosiła tytuł „Przedstawicielki misji dyplomatycznych Polski w krajach europejskich, przy ONZ, NATO, Unii Europejskiej, Radzie Europy i UNESCO”.

Po przerwie odbyły się obrady w kolejnych trzech sesjach. Jako pierwsi w sesji IV (moderator dr hab. Jacek Puchalski) zabrali głos: dr hab. prof. UŁ Marta Sikorska-Kowalska i dr Kamil Piskała na temat: „Wierna Służba. Niepodległościowa działalność kobiet z kręgu Legionów Polskich”. Z kolei dr Ilona Zaleska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) ukazała „Społeczno-polityczną aktywność kobiet na ziemiach polskich w niepodległościowym 1918 roku w świetle kobiecych dokumentów osobistych”. Anna Nadolska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) zreferowała działalność „Stefanii Tuchołkowej (1874-1924) – bydgoskiej literatki, działaczki, konspiratorki, radnej miejskiej”, a Monika Siorek (Międzynarodowe Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście) „Rolę więźniarek KL Auschwitz w dokumentowaniu zbrodni”. Sesję zakończyło wystąpienie Damiana Rożka-Pawłowskiego (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) poświęcone Helenie Szoldrskiej (1909-1992), archeologowi, historykowi, pisarce, powstańcowi warszawskiemu, lotnikowi. Podczas sesji V (moderator dr Sylwia Michalska) zabrano głos pięć prelegentek. Jako pierwsza wystąpiła Barbara Marmol-Cop (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) z referatem „Działalność kobiecych ruchów syjonistycznych w Małopolsce Wschodniej (1920-1939)”, następnie Ewa Kamińska-Bużalek i Izabela Olejnik (Uniwersytet Wrocławski) z prelekcją „Cud, że ręka jeszcze pisze” – położenie kobiet żydowskich w getcie łódzkim”. Dr hab., prof. UŁ Magdalena Przybysz-Stawska swe wystąpienie zatytułowała „Być kobietą... Wizerunek

kobiety na łamach czasopisma „Bluszcz” w latach 2008-2012”. Sesję zakończyła prelekcja Aleksandry Pinkas (Uniwersytet Warszawski) pt. „Nauka, miłość i polityka – Gabriela Balicka (1867-1962)”. Referaty sesji VI (moderator dr Katarzyna Seroka) toczyły się wokół zagadnień związanych z pisarstwem kobiet. Pierwsza prelegentka, dr hab., prof. UŁ Ewa Andrysiak przedstawiła „Publicystki i literatki na łamach „Gazety Kaliskiej” 1893-1914”. Wymieniła tu m.in. Melanię Parczewską, Ignację Piątkowską, Annę Milewską, Emilię Bohowiczową, Felicję Łączkowską czy Marię Bojanowską. Z kolei dr hab. Monika Bednarczyk (Uniwersytet w Białymstoku) skoncentrowała swe badania na „Regionalnym pisarstwie kobiet między literaturą, autobiografią i polityką (1919-1939)”. „Jak polskie pisarki definiowały siebie w kontekście XIX-wiecznych wzorów autorstwa” rozważała dr hab. Teresa Święćkowska (Uniwersytet Warszawski) na przykładzie twórczości N. Żmichowskiej, E. Orzeszkowej i G. Zapolskiej. Z kolei dr Marta M. Kacprzak (Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) wybrała temat „Siostry – „siłaczki”: Faustyna Morzycka i Rozalia Brzezińska oraz rola popularyzacji literatury pięknej w działalności oświatowej XIX/XX w. (w świetle publikacji z księgozbioru Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie)”. Dr Dagmara Binkowska (PAN Biblioteka Gdańska) zreferowała próby zaistnienia Stanisławy Przybyszewskiej w świecie literackim niemieckojęzycznego Gdańska na podstawie niepublikowanych utworów. Wystąpienie dr Doroty Pietrzkiwicz (Uniwersytet Warszawski) poświęcone było „Szarlocie Paweł – damie komiksu polskiego”.

W drugim dniu obrad uczestnicy w trakcie sześciu sesji wysłuchali 29 prelekcji. Podczas sesji VII (prowadzenie dr hab. Małgorzata Pietrzak) badaczki analizowały tematykę kobiecą na łamach prasy. Rozpoczęło ją wystąpienie dr hab., prof. AEH Eveliny Kristanovej pt. „Nie tylko żona i matka” – wizerunek kobiety w świetle miesięcznika społeczno-kulturalnego „Rodzina Polska” (1927-1939). Dr Katarzyna Ewa Zielińska (Uniwersytet Warszawski) zreferowała „Aktywność publiczną dziewcząt w treściach czasopism dla młodzieży w latach 1919-1961”. Z kolei dr Elżbieta Nowosielska (Instytut Historii im. T. Manteuffla PAN w Warszawie) zajęła się „Terrorem sufrażystek” – kwestią kobiecą w codziennej prasie polskiej w l. 1917-1918”. Następnie dr Elżbieta Wróbel (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Długosza w Częstochowie) przeanalizowała „Publicystyczne dyskusje o „nowej kobiecie” w okresie międzywojennym”. „Obraz kobiety na łamach pisma „Kobieta i Życie” w III RP” nakreśliła dr Anna Szwed-Walczak (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie). Sesję zakończyła prelekcja Agnieszki Leszczewicz (Uniwersytet Gdański) „O kobietach i do kobiet. Reportaże interwencyjne Marii Szpyrkówny w międzywojennym „Bluszczu”. W równoległej sesji VIII (prowadzenie dr hab. Teresa Święćkowska) wystąpiło siedem prelegentek. Jako pierwsza wykład pt. „Natalia Gąsiorowska-Grabowska (1881-1964) – organizatorka życia naukowego w powojennej Polsce” wygłosiła dr hab., prof. UŁ Jolanta Kolbuszewska. Postać i dokonania wybitnej filozofki i działaczki społecznej Marii Gołaszewskiej (1926-2015) to temat prelekcji dr Natalii Anny Michny (Uniwersytet Jagielloński). Alicja Dusza (Uniwersytet Jagielloński) przedstawiła „Szkic o życiu i pracy Lidii Winniczuk”. Kolejne wystąpienia podejmowały takie kwestie, jak: „Kobiety sukcesu i ich kariery w województwie podkarpackim” – dr Barbara Marek-Zborowska (Uniwersytet Rzeszowski) oraz „Wywołane z milczenia. Polski reportaż herstoryczny ostatnich lat” – dr Joanna Szewczyk (Uniwersytet Jagielloński). „Portrety wykluczonych.

Reprezentacje kobiecości w twórczości reportażowej Wandy Melcer i Justyny Kopińskiej” omówiła dr Edyta Żyrek-Horodyska (Uniwersytet Jagielloński). Sesję zakończył wykład Matyldy Zatorskiej (Uniwersytet Rzeszowski) „Nieobecne. Popularyzacja historii polskich kobiet w XX i XXI wieku”. Sesję IX (prowadzenie dr hab. prof. UŁ Ewa Andrysiak) otworzył dr hab. Lech Krzyżanowski (Uniwersytet Śląski w Katowicach) prelekcją pt. „Starania kobiet o dostęp do zawodu sędziego w międzywojennej Polsce”. Wskazał na opór ówczesnych władz sądowniczych oraz niechęć czynników politycznych wobec udzielania nominacji sędziowskiej kobietom, co spowodowało, że do 1939 r. tylko osiem z nich uzyskało prawo wykonywania zawodu sędziego, zwykle w wydziale ds. nieletnich. Następnie dr Elżbieta Pawlak-Hejno (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) omówiła „Drogi Polek do dziennikarstwa 1818-1918 roku”, wskazując tu takie nazwiska, jak pierwsza dziennikarka Wanda Małecka, Maria Ilnicka czy reportażystka Marcelina Kulikowska i długoletnią praktykę anonimowego pełnienia przez kobiety ważnych redaktorskich i wydawniczych funkcji w pismach kobiecych. Kolejne prelegentki: dr hab. Kamila Kamińska-Chełminiak (Uniwersytet Warszawski) oraz Ewelina Godlewska (Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie) swe referaty poświęciły działalności politycznej, naukowej i publicystycznej Lidii Ciołkoszowej oraz „Aleksandrze Stypułkowskiej – jako publicystce Radia Wolna Europa”. Sesję zakończyła Anna Bielecka (Uniwersytet Warszawski) prezentacją znanych polskich dziennikarek i prezenterek telewizyjnych z okresu PRL. Sesja X (prowadzenie dr hab. prof. AEH Evelina Kristanova) obejmowała cztery wystąpienia, w tym trzy związane z polskim ruchem harcerskim i skautowym. I tak dr Katarzyna Marszałek (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) przedstawiła referat „Kobiety a polski ruch harcerski i skautowy w latach 1918-2019”. Celem wykładu dr Bogumiły Celer (PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego w Kaliszu) było przypomnienie postaci Zofii Florczak (1912-1996), nauczycielki, filologa, ostatniej Naczelniczki Organizacji Harcerzek ZHP przed przejściem go i rozwiązaniem przez władze komunistyczne. Badaczka scharakteryzowała też spuściznę Z. Florczak w zbiorach specjalnych Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu. Prelekcja autorstwa Marleny Piotrowskiej (Uniwersytet Wrocławski) to z kolei próba sportretowania „Naczelniczek Związku Harcerstwa Polskiego po 1989 roku – ścieżek kariery i przywództwa w organizacji”. Jako ostatni głos zabrał dr Mariusz Trąba (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) relacjonując „Życie codzienne sióstr zakonnych w II Rzeczypospolitej (na przykładzie dziejów Zgromadzenia Karmelitanek Dzieciątka Jezus w latach 1921-1939)”. W sesji XI (prowadzenie dr hab. Kamila Kamińska-Chełminiak) jako pierwszy wystąpił dr hab. Grzegorz Miernik (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) omawiając „Społeczno-polityczne konteksty powstania funduszu alimentacyjnego w 1974 r.” Przedmiotem zainteresowania kolejnej prelegentki – dr Marty Bożewicz (Uniwersytet Warszawski) było „Życie codzienne Polek w świetle danych sondażowych”. Analizy sytuacji i poglądów kobiet samotnych na podstawie listów nadsyłanych do redakcji „Przyjaciółki” w latach 1950-1970 dokonała Klaudia Wakułowska-Kapcia (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN), a Maja Perlińska (Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN) mówiła „O kobietach zakochanych w przestępcach”. Temat ostatniej prezentacji wygłoszonej przez Anitę Zawiszę (Uniwersytet Warszawski) brzmiał „Kobiety w habitach, w filmach „Drewniany różaniec” z 1964 r. i „Niewinne” z 2016 r.”

Ostatnia, XII sesja (moderator dr hab. prof. UW Anna Kamler) składała się z trzech wykładów. Pierwszy nosił temat „Wiktoria Goryńska, Wanda Telakowska – artystki, społeczniczki, propagatorki kultury”, a przedstawiła go dr hab., prof. UMK Katarzyna Kulpińska. Następnie dr Łukasz Grzejszczak (Politechnika Łódzka) zaprezentował „Muzy, matki i żony. Kobiety w artystycznych środowiskach Łodzi 1918-1939”, a dr Sławomir Rogowski (Uniwersytet Warszawski) omówił życie i twórczość uznanej za wojującą ateistkę, najstarszej żyjącej polskiej pisarki, Natalii Rolleczek.

Podsumowując dwudniowe obrady prof. dr hab. Dariusz Kuźmina podkreślał różnorodność tematyki poszczególnych wystąpień, które znajdują się w przygotowywanym przez organizatorów wydawnictwie pokonferencyjnym.

Henryka Karolewska